

Regionale Boerderij

Deze brochure telt zes voorbeelden van (verbrede) ontwikkeling van de landbouw en het platteland. Sommige thema's zijn in de praktijk nog niet eerder vertoond in Nederland: zoals samenwerking door fusie en het buurtschapsnatuurplan. De thema's streekproductie, zorg en recreatie staan daarentegen dicht bij de hedendaagse praktijk. De energiecoöperatie is innovatief voor De Maashorst.

>> **Verbinding naar samenleving en markt**

Wat de voorbeelden gemeen hebben is het openen van de luiken naar de samenleving en de markt. Het relatief kleinschalige gebied met een aantrekkelijk landschap omringd door grote woonkernen, biedt een grote potentie voor verbrede ontwikkeling. Tegelijkertijd vergt het handhaven van productielandbouw radicale keuzes om tegen wereldmarktprijs te produceren, gegeven de structuur van bedrijf en landschap, wet- en regelgeving en de eisen van maatschappij en keten.

>> **Samenwerken biedt voordelen**

De tweede gemeenschappelijkheid in de zes voorbeelden is de samenwerking die nodig is voor een succesvolle uitvoering. Een aantal thema's wordt al door Maashorster ondernemers opgepakt. Opschaling door samenwerking biedt tal van voordelen. We noemen het voordeel van professionalisering, opereren als

marktpartij van formaat en het delen van kennis en kapitaal. Tegen deze achtergrond presenteert de brochure een (ver-)gezicht op een aantal mogelijke ontwikkelrichtingen. Doel hiervan is het versterken van de regionale economische activiteit en betrokkenheid. Daarnaast wordt het gebied aantrekkelijker gemaakt voor de inwoners in dorpen en steden in de omgeving. De trekkracht bij elk initiatief moet komen van een groep boeren die wil ondernemen.

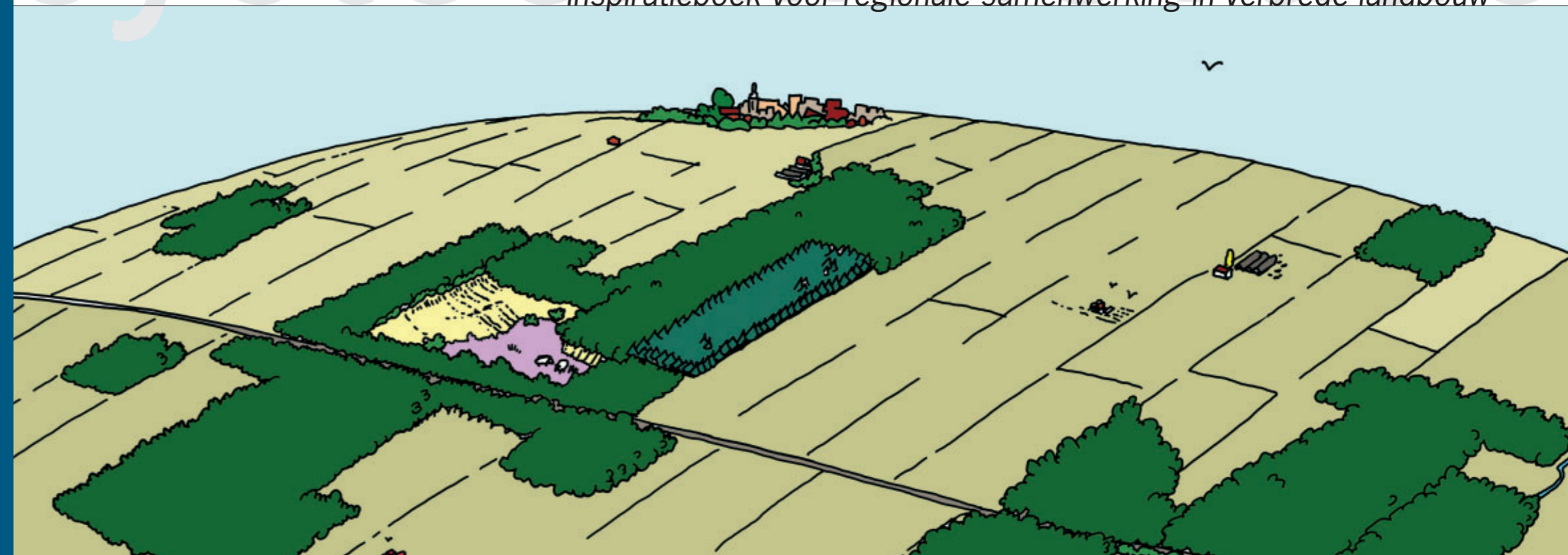
>> **Nieuwe kansen door creatieve dwarsverbanden**

Onder de paraplu van een Regionale Boerderij kunnen de initiatieven elkaar versterken. Door het leggen van creatieve dwarsverbanden kunnen nieuwe marktkansen ontstaan: een zorgboer komt met cliënten werken in de natuur of recreatie, de recreant kan een eco-arrangement in de natuur boeken, en met mestvergisting kan 'Maashorst Energie' aanhaken bij een streekmerk. De Regionale Boerderij is een netwerk: een virtuele of fysieke marktplaats voor diensten en producten uit de verbrede landbouw, een netwerk voor business-to-business tussen ondernemers. Voor startende verbreders haalt het een aantal drempels weg. De Regionale Boerderij combineert verbreding en specialisatie. De regio als geheel biedt een breed aanbod van producten en diensten aan, die wordt geleverd door gespecialiseerde groepen ondernemers, al dan niet in groepsverband.

Regionale samenwerking in De Maashorst

systeminnovatie

Inspiratieboek voor regionale samenwerking in verbrede landbouw

Colofon

Dit inspiratieboek presenteert gebiedsontwikkeling door samenwerking tussen agrarische bedrijven op zes mogelijke thema's. Het concept van 'Regionale Boerderij' is uitgewerkt voor 'De Maashorst' - het gebied tussen Oss en Uden in Noord-Brabant - maar is breed toepasbaar voor agrarische gebieden waar meerdere functies worden verlangd.

Deze brochure is uitgegeven door Praktijkonderzoek Plant en Omgeving en Animal Science Group, onderdeel van Wageningen-UR. Het project 'Regionale Boerderij' is onderdeel van het onderzoeksprogramma Systeeminnovatie multifunctionele bedrijfssystemen (BO 07-007) welke wordt gefinancierd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

© PPO, Lelystad, juli 2007

UITGAVE

Praktijkonderzoek Plant en Omgeving

PROJECTLEIDER

Abco de Buck (Abco.deBuck@wur.nl)

TEKST

Abco de Buck, Arjan Dekking, Andries Visser, Jelle Zijlstra, Bartold van der Waal, Marc Klieverik

ILLUSTRATIES

Carolien Feldbrugge, © Beeldleveranciers, Amsterdam

TEKSTREDACTIE

Alice Booij Publicaties, Bathmen en
Erna van Butzelaar, Koekange

ONTWERP EN VORMGEVING

Jelle de Gruyter, Grafisch Atelier Wageningen

DRUK

Modern bv, Bennekom

Inhoud

Inleiding	3
Samenwerking door fusie van landbouwbedrijven	5
Buurtschapsnatuurplan	7
Coöperatie 'Maashorst Energie'	9
Streekproducten via lokale supermarkt	11
Recreatie; hoogwaardige overnachtingsmogelijkheden in De Maashorst	13
Zorglandbouw	15
Regionale Boerderij	16

De Maashorst, kansen voor de Regionale Boerderij

De landbouw is allang niet meer de enige gebruiker van het platteland in Nederland. De samenleving heeft anno 2007 behoefte aan meer en andere functies van het landelijk gebied. Dit is duidelijk terug te vinden in provinciale plannen en gebiedsvisies, waarin naast landbouw bijvoorbeeld ook recreatie en natuur prominente thema's zijn. Wat echter steevast onderbelicht is in deze plannen, is hoe landbouwbedrijven er in dit plaatje uit gaan zien.

>> Nieuwe plattelandsdiensten

Ondernemers zitten echter niet stil. Ze spelen in op nieuwe ontwikkelingen door het aanbieden van plattelandsdiensten. Deze zogenaamde verbrede landbouw 'levert' naast landbouw ook zorg, natuur, recreatie en/of educatie. Ondernemers vinden hun drijfveer in de markt en houden daarbij uiteraard rekening met de maatschappelijke kaders. Echter, daarmee zetten de ondernemers nog niet actief in op het realiseren van gebiedsfuncties. De bedrijfsontwikkeling in de landbouw draagt zodoende maar moeizaam bij aan het realiseren van gebiedsdoelen.

>> Succesvol samenwerken

In het hele land zijn er ondernemers die hun kansen grijpen en naast landbouw andere diensten aanbieden; ze beginnen een 'tweede' of 'derde' tak. Het blijkt dan lastig daarin te professionaliseren, de markt te organiseren of bijvoorbeeld verder te specialiseren. Een klein aantal succesvoorbeelden in verbrede landbouw laat echter zien dat hierin een grote slag te maken is door samenwerking.

Er valt nog meer winst te halen voor zowel het gebied als de on-

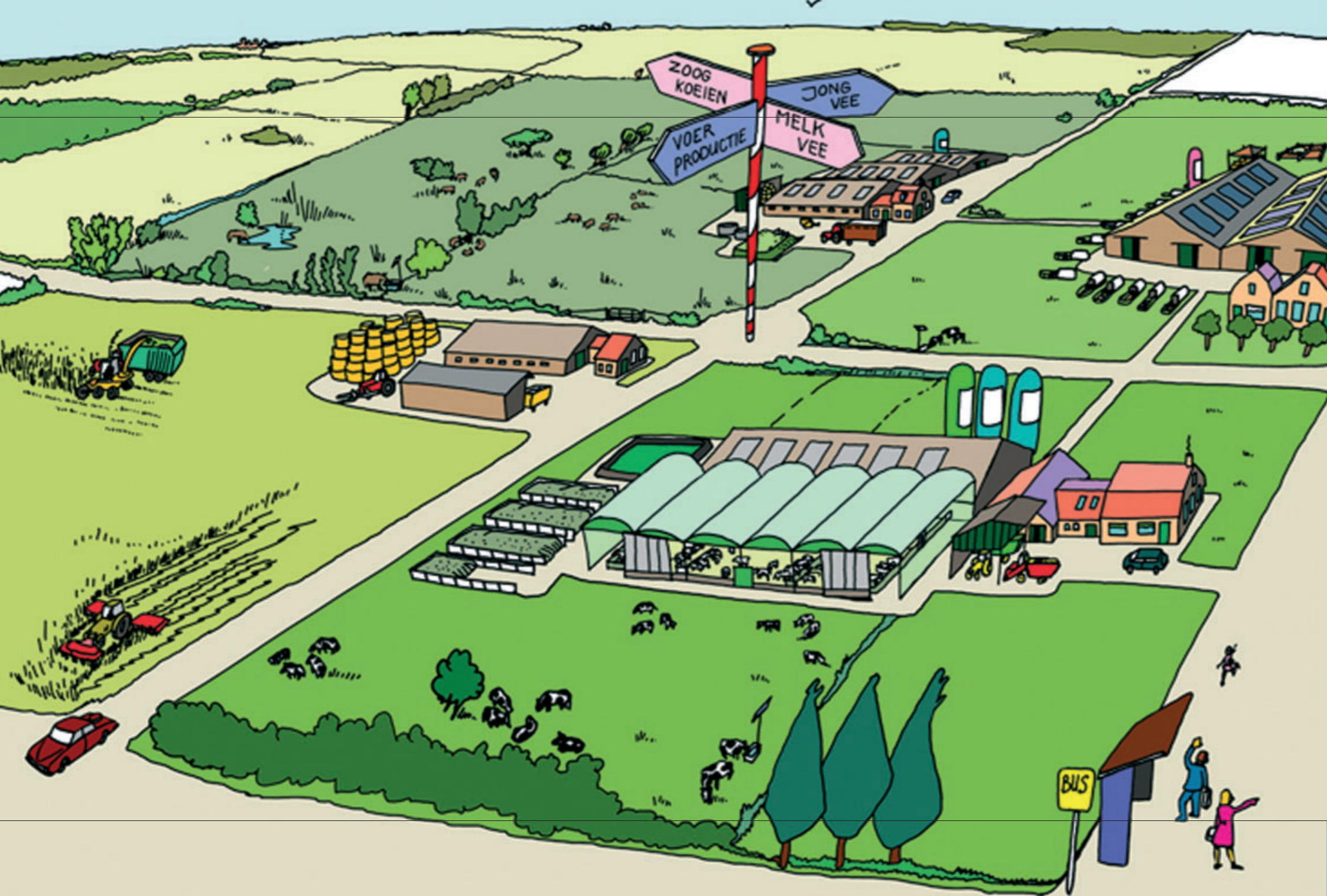
dernemer door de samenwerking te zoeken tussen de verschillende verbrede thema's. Zorgcliënten kunnen bijvoorbeeld op een natuurboerderij worden ingezet, zonder dat de natuurboer over zorgvaardigheden hoeft te beschikken.

>> De Regionale Boerderij

Deze brochure beschrijft deze samenwerking in een Regionale Boerderij concept. Het doel is door samenwerking tussen agrarisch ondernemers onderling en met overige gebiedspartijen: - te komen tot marktontwikkeling en professionalisering van verbrede landbouw als ondernemer gericht en - efficiënter aan gebiedsfuncties te werken, en te komen tot versterking tussen afzonderlijke thema's.

De brochure is een vervolg op het systeeminnovatietraject in De Maashorst, de 4000 hectare grote regio tussen de Noord-Brabantse plaatsen Oss en Uden. De voorbeelden zijn dan ook toegesneden op deze regio. Maar het concept Regionale Boerderij is algemeen bruikbaar in gebieden waar het platteland onder invloed staat van niet-agrarische gebiedsdoelen, ofwel met kansen voor verbrede ontwikkeling.

We hopen met deze brochure in zeven hoofdstukken informatie aan te dragen en inspiratie te brengen voor de ondernemers in De Maashorst. Veel succes.

Samenwerking door fusie van landbouwbedrijven

In het gebied De Maashorst wordt al eeuwenlang landbouw bedreven. We staan er eigenlijk nooit bij stil maar het gaat om een stuk cultuurhistorie wat door velen gewaardeerd wordt. Om voor de toekomst de melkveehouderij voor het gebied te behouden is het voor de Maashorstboeren een optie om intensief samen te werken of wellicht de bedrijven te fuseren. Deze nieuwe vorm van melkveehouderij is gericht op de voornaamste taken binnen de bedrijfsvoering zoals melken, veeverzorging en de ruwvoerteelt. Daarnaast is het ook heel goed mogelijk dat binnen een samenwerking ook een akkerbouwbedrijf participeert, die dan zorgdraagt voor de (ruw-)voerproductie. Samenwerken kent verschillende vormen, maar het doel is altijd gelijk: meerdere bedrijven die intensief samenwerken. Het uiteindelijke doel is een fusie of een andere vorm van gezamenlijke exploitatie. Om succesvol samen te werken zijn een aantal randvoorwaarden aan te bevelen. Maak bijvoorbeeld afspraken over de taakverdeling en activiteiten per locatie.

>> Arbeid over door samenwerking

Wat is het voordeel van een samenwerking? Stel er zijn vier melkveehouders die in de huidige situatie ieder 500.000 kg melk produceren. Zij laten hun bedrijven fuseren tot één onderneming en vormen een gezamenlijke maatschap. Ze concentreren alle melkvee op twee van de bestaande locaties. Het jongvee wordt op het derde bedrijf gehouden en de droge koeien op het vierde.

Alleen vee, machines en voervoorraden zijn in eigendom bij deze maatschap. De rest van de bedrijfsmiddelen zoals grond en gebouwen, worden gehuurd van de oorspronkelijke bedrijven. Twee van de vier oorspronkelijke veehouders gaan een deel van hun

tijd buiten het bedrijf werken. De inkomsten die hieruit komen, worden ingebracht in de maatschap en de winst wordt verdeeld over de vier partners van de maatschap.

>> Meer efficiënte bedrijfsvoering, meer mogelijkheden voor verbreding

Door deze verreгаande samenwerking blijft de melkveehouderij binnen De Maashorst voor de toekomst behouden. Doordat er efficiënter wordt gewerkt op het samengestelde bedrijf komt er arbeid vrij. Dat kan worden benut voor nieuwe activiteiten op het bedrijf of voor één of meer parttime banen buiten het bedrijf. Zo kunnen er bijvoorbeeld nog betere mogelijkheden ontstaan voor natuurbeheer. Eén van de vier ondernemers zou deze taak dan op zich kunnen nemen. Daarnaast kunnen de ondernemers er voor kiezen om andere neventakken aan de melkveebedrijven te koppelen, zoals zorg of recreatie.

Het totale inkomen dat op de bedrijven in De Maashorst wordt verdiend zal door meer samenwerking tussen de melkveebedrijven toenemen.

>> Meer tijd voor gezin en sociale activiteiten

Landelijk gezien kiezen veel melkveeouders voor schaalvergroting om zo ook in de toekomst voldoende inkomen te kunnen behalen. Deze vergroting van de bedrijven door aankoop van grond en productierechten is echter enorm duur. Het inbrengen van grond, gebouwen en productierechten binnen een gezamenlijke maatschap is een veel goedkopere methode. Zonder grote investeringen kunnen de op deze manier samenwerkende ondernemers toch schaalvoordelen realiseren. Deze schaalvoordelen, vooral arbeid en inkomen, maken het mogelijk dat binnen het be-

Voordelen voor de ondernemers:

- schaalvoordelen benutten zonder grote kostenverhogende investeringen
- extra inkomsten door nieuwe activiteiten op de bedrijven of door een parttime baan buiten het bedrijf
- sociale voordelen omdat de gebondenheid aan vaste melktijden minder wordt
- meer mogelijkheden om taken te laten aansluiten bij interesses en vaardigheden van de veehouders binnen het bedrijf

Voordeel voor De Maashorst:

- agrarische bedrijven blijven behouden
- er ontstaan meer mogelijkheden voor nieuwe activiteiten in het gebied: bijvoorbeeld natuurbeheer, zorg en recreatie

drijf extra kansen ontstaan om inkomsten te verwerven uit nieuwe activiteiten, terwijl buiten het bedrijf kansen zijn door parttime te gaan werken voor een ander bedrijf. De samenwerking tussen de melkveebedrijven biedt ook grote sociale voordelen. Allereerst op het gebied van meer vrije tijd; niet alle vier melkveeouders hoeven iedere dag te melken. Kortom, er blijft meer tijd voor gezin en sociale activiteiten. Daarnaast kunnen interesses en vaardigheden binnen een samenwerking beter worden afgestemd. Zo kan iedere partner dat werk doen waar hij het best in is en het meeste plezier aan beleeft. Dat komt dan ook weer ten goede aan de kwaliteit en de bedrijfsresultaten.

Buurtschapsnatuurplan

Het Buurtschapsnatuurplan is gericht op het inpassen van natuur- en landschapsbeheer in de bedrijfsvoering van de landbouwbedrijven in een buurtschap. De eeuwenoude agrarische bedrijven in het gebied blijven zo behouden en de natuur en het landschap worden hersteld en waarnodig opnieuw aangelegd. Boeren willen en kunnen een belangrijke rol spelen in het natuurbeheer in het landschap. Veel boeren doen dat al met kleine landschapselementen op hun bedrijf. Een Buurtschapsnatuurplan combineert de agrarische bedrijvigheid op buurtschapniveau. Hierdoor ontstaat een samenhangend ecologisch en landschappelijk netwerk.

>> Natuur en agrarische bedrijvigheid gaan samen

Het inpassen van natuur- en landschapsbeheer heeft een aantal belangrijke voordelen voor boer én landschap. Zo worden in het Buurtschapsnatuurplan houtwallen en oude beeklopen hersteld en zonodig opnieuw aangelegd. Natuurlijke slootkanten en natuur oevers worden in ere hersteld. Al deze maatregelen zorgen voor een aantrekkelijk landschap en planten en dieren krijgen meer ruimte. Daarbij kunnen in de nieuwe ingerichte leefgebieden bedreigde diersoorten weer een plaats vinden.

>> Keukentafelgesprekken en buurtschapsavonden

De ANV – Agrarische Natuurvereniging – Maashorstboeren is de aanjager en coördinator van het Buurtschapsnatuurplan. De ANV brengt per Maashorster buurtschap de geïnteresseerden bij elkaar, waaronder de boeren met een Bedrijfsnatuurplan. Gezamenlijk ontwikkelen ze een plan dat het maximaal haalbare aan natuur en landschap combineert met de uitoefening van de agrarische bedrijven. Door het organiseren van keukentafelgesprek-

ken en buurtschapsavonden melden grondeigenaren zich aan en worden de plannen zonodig aan de wensen aangepast. Daarbij wordt ook gezocht naar oplossingen die passen bij het uitoefenen van het agrarisch bedrijf. Bijvoorbeeld door de aanleg van een houtsingel aan de slootkant.

De ANV kan bijvoorbeeld bemiddelen in leveringscontracten tussen collega's voor de teelt van ruwvoer, gebruikscontracten, grondruil of -verkoop. De boeren zorgen zoveel mogelijk zelf voor de aanleg en het beheer. Een mooi voorbeeld is het project 'Kerkepaden Zieuwent' in de Gelderse Achterhoek. Hierbij is op buurtschapniveau een teloorgegaan netwerk van wandelpaden, aangekleed met natuur en landschap, hersteld binnen het agrarisch gebied. De Maashorst kan veel voordeel halen uit het succes van het project 'Kerkepaden Zieuwent'. Denk hierbij aan zorgvuldig overleg met grondeigenaren en het aansluiten bij de belangen van de agrarische ondernemers door bijvoorbeeld landbouwkundig slechte stukken uit productie te nemen. Ook het notarieel vastleggen van door boeren geleverde erfdienstbaarheden was een belangrijk aandachtspunt. De Stichting Kerkepaden Zieuwent fungeerde uiteindelijk als platform voor het aantrekken van gelden van verschillende overheden, sponsoring door lokale bedrijven en giften van burgers.

>> Meer mogelijkheden voor verbrede agrarische activiteiten

Zoals overal in Nederland is ook het landschap van De Maashorst de laatste decennia gevormd door efficiënt landbouwkundig gebruik. Het Buurtschapsnatuurplan draagt in grote mate bij aan het herstel van de oorspronkelijke afwisseling van bossen, water, dorpen, boerenerven, akkers en weiden. De buurtschap

Voordeel voor De Maashorst:

- de maatregelen sluiten beter aan bij ecologie en landschap
- versterking van de agrarische sector
- beheer door lokale boeren kan mogelijk tegen minder kosten
- de lokale economie wordt gestimuleerd en het trekt mensen het gebied in om te wonen en te recreëren

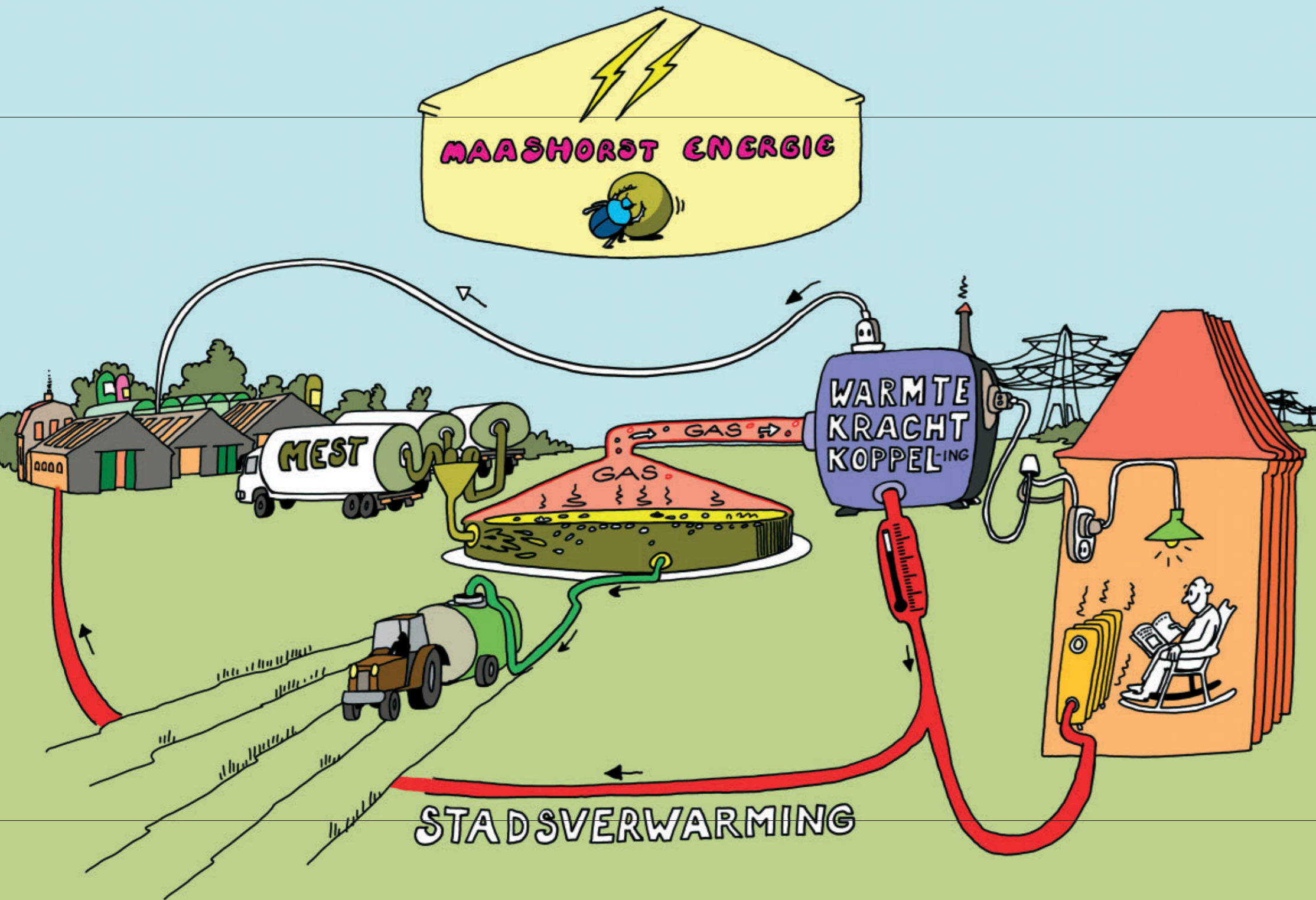
Voordeel voor de ondernemer:

- verruiming van financieringsbronnen
- professionalisering
- het combineren van natuur- en landschapsdiensten met de agrarische bedrijven
- het leveren van maatwerk
- er ontstaan mogelijkheden voor verbrede activiteiten

wordt aantrekkelijker voor zowel de bewoners als recreanten. Door zoveel mogelijk partijen uit het gebied in te schakelen wordt de betrokkenheid bij de plannen vergroot en de lokale economie gestimuleerd.

Voor schaalvergroting en meer rendabele productielandbouw is in De Maashorst niet genoeg ruimte. De inkomsten uit natuur- en landschapsdiensten bieden daarom voor de Maashorstboeren nieuwe mogelijkheden voor het voortbestaan van de agrarische bedrijven. Een Buurtschapsnatuurplan maakt agrarisch natuurbeheer aantrekkelijk voor meer ondernemers. Bovendien biedt een fraai landschap - gevormd door bossen, akkers en weiden, water, dorpen en boerenerven - meer mogelijkheden voor verbrede agrarische activiteiten.

Coöperatie 'Maashorst Energie'

'Maashorst Energie' is een coöperatie die draait om de exploitatie van een of meerdere biomassavergistingsinstallaties. Hierbij wordt uit mest en co-vergistingsmateriaal - zoals maïs, natuurgras, bermmaaisel, gewasresten of resten uit de voedingsindustrie - elektrische stroom (uit methaangas), warmte en mestkorrels geproduceerd. In De Maashorst is genoeg materiaal aanwezig voor een totaal vermogen van 15 tot 20 MW. De grootste efficiëntie wordt behaald met middelgrote tot grote installaties (investeringskosten 3 tot 4 miljoen euro). Samenwerking is essentieel voor betrouwbare productstromen, het rondzetten van de financiering en om stappen op de energiemarkt te kunnen zetten.

>> Productie van stroom, warmte en mestkorrels

In een vergister wordt biomassa - zoals mest - omgezet in methaan. Het methaan wordt via een warmtekrachtkoppeling (wkk) omgezet in stroom en warmte. De stroom kan in theorie via het net worden geleverd aan De Maashorst huishoudens en omliggende gemeenten. De warmte kan worden geleverd aan warmtevragers in de buurt (nieuwe woonwijk in Uden). Het restproduct, de digestaat, wordt gescheiden in een dunne en een vaste fractie. Deze vaste fractie kan worden verwerkt tot mestkorrels met gespecificeerde bemestingseigenschappen.

>> Verwerken mestoverschot goed voor milieu en portemonnee

De Maashorst heeft momenteel een aanzienlijk overschot aan mest. Tweederde van de mestproductie wordt het gebied uitgevoerd; jaarlijks goed voor circa 28.000 vrachtwagenritten. De

besparing op mestafzetkosten kan oplopen tot € 13 miljoen per jaar. De verwerking van co-producten levert een aanvullende besparing op voor milieu en portemonnee. Deze ketensamenwerking maakt bovendien de ontwikkeling van nieuwe bemestingsproducten mogelijk. De ontstane nieuwe werkgelegenheid bestaat uit het sturen van de fysieke productstromen, toezicht op de biovergistingsinstallatie en spin-off.

Deze vorm van duurzame energie draagt bij aan het sluiten van regionale kringlopen. De CO₂ en overige gassen die bij uitrijden van onvergiste mest in de buitenlucht zouden vrijkomen worden nu benut als energie waardoor de uitstoot van het broeikasgas CO₂ aanzienlijk wordt verminderd. Bovendien geeft het uitrijden van digestaat minder geuremissie.

Stroom, warmte en ingedikte digestaat kunnen op de markt verkocht worden. De oude MEP-subsidie (milieukwaliteit energieproductie) wordt waarschijnlijk opgevolgd door een nieuwe regeling. Boeren kunnen als lid mee profiteren van de resultaten van de 'Maashorst Bio-energie coöperatie'. De warmte uit de vergister kan deels gebruikt worden voor de omzetting van digestaat naar mestkorrels 'op maat' waarbij de samenstelling afhankelijk is van de gebruikte mest en co-producten. De landbouwkundige eigenschappen kunnen hierbij variëren van dierlijke mest tot kunstmest. Op verzoek van de markt worden de gewenste korrels samengesteld en verkocht aan akkerbouwbedrijven of teruggeleverd aan de leden van de coöperatie.

Voordeel voor het De Maashorst:

- afzet voor co-producten als voedings- en gewasresten, berm- en natuurgras
- sluiten regionale kringlopen
- minder transportbewegingen
- nieuwe werkgelegenheid

Voordeel voor de ondernemer:

- meerwaarde uit mest en groen afval i.p.v. afvoerkosten
- door schaalgroote betere positie op de energiemarkt
- meststof van goede landbouwkundige kwaliteit
- meststof vrij van zaden en ziektekiemen

Het 'groene' gas in Hashøj als voorbeeld

Vlakbij het Deense plaatsje Hashøj wordt mest van veertien varkens- en drie rundveebedrijven ingezameld en vermengd met maximaal 25% organisch afval. Hierdoor ontstaat biogas. Biogas is prima bruikbaar als brandstof. Het 'groene' gas wordt in Hashøj naar de warmtekrachtcentrale gevoerd. In de warmtekrachtcentrale staan twee gasmotoren. De kleinste gasmotor die een generator van 750 kW vermogen aandrijft, draait continue op het biogas. De grootste motor, met een vermogen van 2,5 MW kan met een variabel mengsel van aardgas en biogas draaien. Door een speciale mengregeling kan alle vrijkomende biogas volledig worden benut. De warmte van de gasmotoren wordt gebruikt voor het regionale warmtenet; een overschot kan middels een warmtebuffer tijdelijk worden opgeslagen. De vergiste mest gaat terug naar de veehouders en akkerbouwbedrijven.

Streekproducten via lokale supermarkt

Streekproducten worden vaak geassocieerd met ambachtelijk, bourgondisch, gezond en lekker. Deze producten hebben een hoge kwaliteit, zijn gezond, betaalbaar en roepen een gevoel van genieten op wat weer kansen biedt voor de lokale supermarkten. De consument ziet de beleving van streekproducten als een stukje meerwaarde. De productiewijze en herkomst zijn immers bekend. De afzet van streekproducten vergroot de betrokkenheid in de regio en de transportkosten zijn laag.

>> Supermarkt Jan Linders ontwikkelt 'Onze Trots'

De supermarktketen Jan Linders in Nieuw Bergen is bezig met het ontwikkelen van een eigen merk, 'Onze Trots'. Producten die aan dit merk gekoppeld worden, zijn van uitstekende kwaliteit en bieden iets extra's ten opzichte van het bestaande niet-streekproduct. Op dit moment worden er al asperges van een teler uit het gebied in de winkels verkocht. Een ander voorbeeld is een aantal soorten vleeswaren, bereid volgens een oud Limburgs recept. Ook hierbij wordt de herkomst en bereidingswijze gecommuniceerd.

Jan Linders zit in een gebied met veel agrarische en ook innovatieve ondernemers. Hierdoor is er ruime keus in het aanbod. Ook is er al veel kennis over en ervaring met de afzet via supermarkten. Jan Linders probeert met dit initiatief iets extra's te bieden aan zijn klanten. Het is natuurlijk moeilijk te meten of deze toegevoegde waarde ook extra klanten oplevert maar Jan Linders heeft wel het idee dat het initiatief bestaande klanten bindt.

>> De ondernemer achter het product

Door de supermarkt worden een aantal kansrijke streekproducten geselecteerd. De producten worden rechtstreeks betrokken van de producent. Op deze producten wordt vermeld hoe het geproduceerd is, waar en door wie. Hierdoor is er een directe relatie met de streek en de ondernemer achter het product. De afzet van streekproducten via een lokale supermarkt biedt meer mogelijkheden dan via een landelijke supermarktketen. Bij landelijke ketens passen streekproducten moeilijk in het productpakket. Zij kunnen niet voor iedere streek aparte producten gaan opnemen. Logistiek is dit niet te organiseren. Bedrijfsleiders van landelijke supermarktketens moeten zich houden aan de producten die vanuit het distributiecentrum geleverd worden. Voor franchise filiaalbedrijven van bijvoorbeeld C1000 is dat anders. Dit zijn vestigingen met een zelfstandig ondernemer die meer mogelijkheden heeft om streekgebonden producten in het assortiment op te nemen. Zij kunnen in de winkel een aparte hoek inrichten waar deze producten worden verkocht.

>> Rendement en promotie

Het leveren van streekproducten aan een supermarkt heeft voor de ondernemers een aantal voordelen. Er zitten minder schakels tussen de producent en de consument. Dat is goed voor de marges op de streekproducten. De ondernemers halen een hoger rendement en zijn zo beter in staat hun bedrijf te blijven exploiteren. De afspraken die met de supermarkt worden gemaakt over hoeveelheden en prijzen, leveren extra zekerheid op voor de ondernemers. Dat heeft weer tot gevolg dat de financieel gezonde bedrijven bijdragen aan een economisch vitaal bui-

Voordeel voor het De Maashorst:

- de economische vitaliteit wordt verbeterd
- promotie van het gebied

Voordeel voor de ondernemer:

- minder schakels in de keten
- betere marges op de producten
- afzetzekerheid

tengebied. En natuurlijk zijn de streekproducten in de winkel een visitekaartje. Naast het promoten van de streek voor de eigen bevolking wordt de regio op deze manier ook extra onder de aandacht gebracht bij toeristen.

Recreatie: hoogwaardige overnachtingsmogelijkheden in De Maashorst

In de Maashorst zijn al veel mogelijkheden om te overnachten. Dit kan in een hotel in één van de omliggende gemeenten, in een (grootschalig) bungalowpark of op een camping. Op agrarische bedrijven kunnen toeristen ook overnachten op een minicamping of in een groepsaccommodatie. De groepen die hier het meeste gebruik van maken zijn gezinnen met kinderen, families en gepensioneerde ouderen.

>> Wellness-arrangementen in De Maashorst

Door op landbouwbedrijven zeer luxe overnachtingsmogelijkheden met voorzieningen zoals bijvoorbeeld een sauna, massage en schoonheidsbehandelingen aan te bieden, kan De Maashorst een hele nieuwe doelgroep lokken. De accommodatie voor deze voorzieningen kan worden ingericht op bestaande agrarische bedrijven. De gebruikers van de luxe voorzieningen kunnen bijvoorbeeld luxe ingestelde tweeverdieners zijn. Deze doelgroep is vaak op zoek naar authenticiteit, luxe, privacy, wellness en comfort. Deze tweeverdieners zijn vaak bereid voor deze vorm van recreatie goed te betalen. In aanvulling op de wellness-arrangementen kan samenwerking met hotels in de omgeving een belangrijke rol spelen.

>> Boerderijlodges in Twente als voorbeeld

De Twentse boeren ontwikkelden al een soortgelijk wellness-concept onder de naam Droste's hotel restaurant in Tubbergen. Hiervoor werden boerderijlodges gebouwd; hippe appartementen, gecreëerd in oude schuren of stallen van boerderijen in Twente. Deze boerderijen zijn allemaal gelegen op unieke plekken in het kenmerkende Twentse coulisselandschap, meestal in

de buurt van een natuurgebied van Staatsbosbeheer of het Overijssels Landschap. De lodges zijn bedoeld voor moderne mensen die houden van comfort.

Bureau Hospitality Concepts is betrokken bij de ontwikkeling van wellness op het boerenland. Het concept draagt de naam Boerderij Spa. Hierbij wordt in bestaande agrarische bebouwing een klein kuuroord gemaakt dat op een kleinschalige, duurzame manier behandelingen aanbiedt. Deze behandelingen kunnen geheel losstaan van de agrarische bedrijvigheid. Het omvat bijvoorbeeld een sauna, schoonheidsbehandelingen of massage. Andere mogelijkheden zijn bijvoorbeeld mediteren tussen de koeien of een combinatie van lichamelijke arbeid en ontspanning.

>> Samen werken aan nieuwe recreatievormen in De Maashorst

Door samenwerking te zoeken met partijen buiten De Maashorst wordt de bekendheid van het Maashorstgebied vergroot. Het aanbieden van een uniek product zal nieuwe doelgroepen verleiden om De Maashorst te bezoeken. De aantrekkelijkheid van De Maashorst wordt vergroot als oude stallen opnieuw worden benut voor de nieuwe accommodaties. Het agrarische bedrijf biedt op deze manier voor deze nieuwe vorm van recreatie een compleet arrangement. Dit bestaat uit een luxe suite of appartement in combinatie met een uitgebreid pakket aan voorzieningen gericht op wellness. De gast krijgt een volledige verzorging in een karakteristieke omgeving. Er wordt samengewerkt met een onderneming in een nabijgelegen grote stad. Het hotel biedt hierbij de luxe overnachtingsmogelijkheden op het agrarische bedrijf aan als arrangement.

De gasten zullen ook in het gebied gaan recreëren en besteden, wat bijvoorbeeld het thema 'streekproducten' weer ten goede komt.

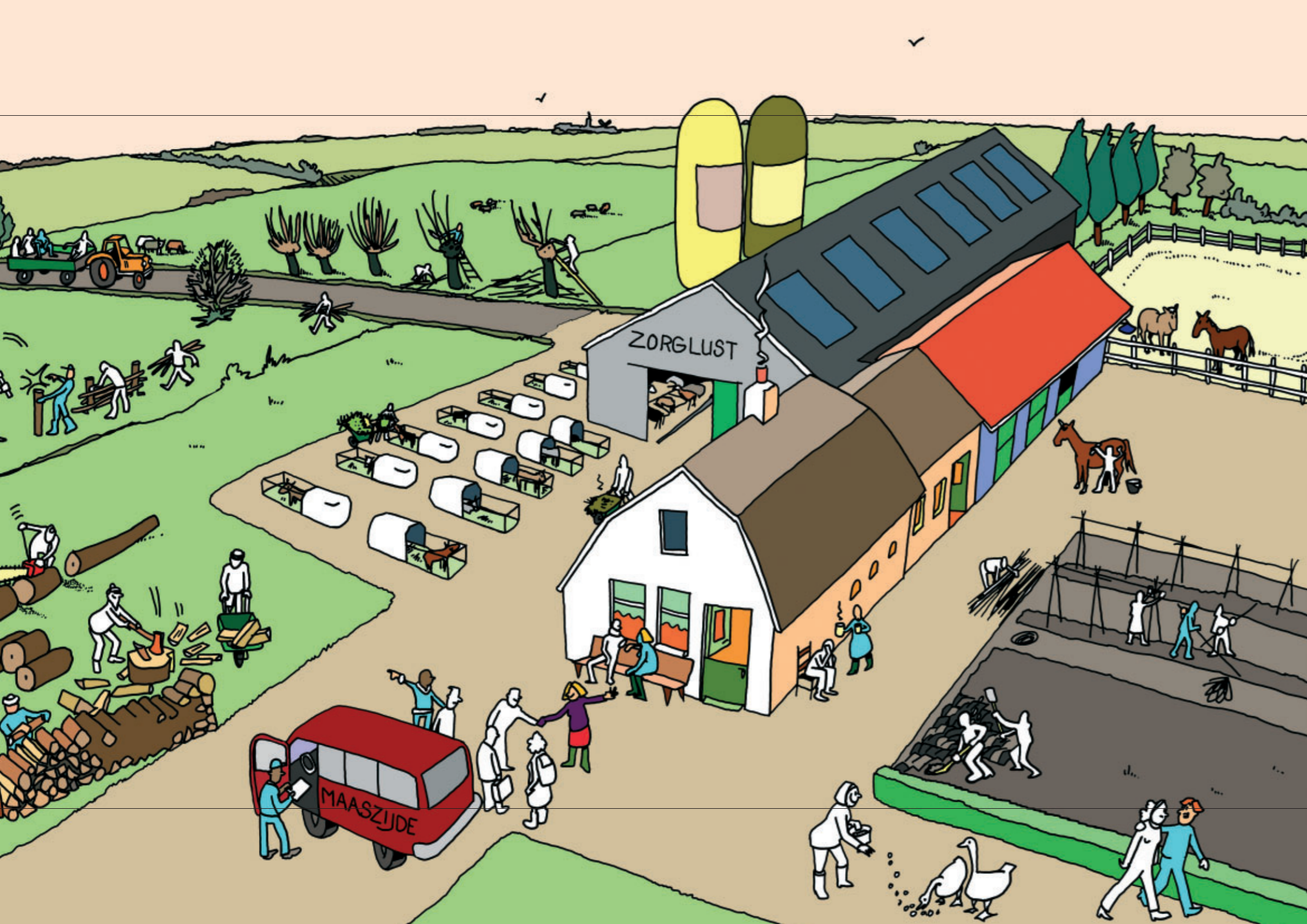
Het grote voordeel voor de ondernemer is dat hij aanbieder wordt van een uniek product en niet de zoveelste minicamping of groepsaccommodatie aanbiedt. Als de vermarkting door een andere partij gedaan wordt, hoeft de ondernemer zich hierin niet te verdiepen. Wanneer de andere partij daarnaast ook nog mee investeert, worden de financiële risico's voor de ondernemer beperkt. Als voor de nieuwe accommodatie leegstaande gebouwen beschikbaar zijn, is dit financieel zeer aantrekkelijk en zal de vergunningverlening ook sneller verlopen.

Voordeel voor het De Maashorst:

- samenwerking met partijen van buiten De Maashorst
- betere bekendheid van het gebied
- nieuwe doelgroepen
- het vergroten van de aantrekkelijkheid van het gebied
- versterking op andere thema's, zoals streekproducten

Voordeel voor de ondernemer:

- een uniek product aan kunnen bieden
- aansluiten bij professionele vermarkting
- beperking van de risico's door het delen van de investeringen
- benutten van leegstaande gebouwen en locaties

Zorglandbouw

Zorgboerderijen hebben de laatste jaren hun plek gevonden op het platteland. Maar wat wordt nu eigenlijk precies verstaan onder een zorgboerderij. We praten van een zorgboerderij wanneer een agrarisch bedrijf ruimte biedt aan mensen die hulp, zorg, rust of begeleiding nodig hebben. De mensen aan wie op een boerderij zorg kan worden verleend, variëren van bejaarden, verstandelijk gehandicapten, ex-gedetineerden maar ook psychiatrische patiënten behoren tot de mogelijkheden. Het ritme van de seizoenen en het werken met planten en dieren geeft de deelnemers verantwoordelijkheid, houvast en daarmee structuur aan hun bestaan. Agrarische ondernemers die een zorgboerderij starten doen dit vaak uit persoonlijke overwegingen. Naast de provincie Gelderland telt Noord-Brabant de meeste zorgboerderijen. In De Maashorst zijn echter nauwelijks zorgboerderijen. Veel aspirant-zorgboeren schrikken terug voor het vele werk dat het opstarten van een zorgboerderij met zich meebrengt. Een gemiste kans omdat zorglandbouw bij uitstek past bij kleinschalige bedrijvigheid.

>> Een gezamenlijke zorginstelling in De Maashorst

De ANV – Agrarische Natuurvereniging – Maashorstboeren zou hierin een voortrekkersrol kunnen nemen. Zij kunnen een aantal activiteiten ontplooiën (zoals het organiseren van dagbesteding, helpen bij vergunningen) die deze verbredingstak van de landbouw mogelijk maken. Deze gezamenlijke aanpak voor zorg in de landbouw kan een welkome aanvulling bieden voor een aantal aspirant-zorgboeren die individueel de opstart niet aandraven. Door deze samenwerking met een groep geïnteresseerde agrarische ondernemers wordt aanbod gecreëerd voor het verlenen

van zorg in het Maashorstgebied. De ANV Maashorstboeren kan vervolgens het ontstane aanbod van deze zorg in de landbouw met de vraag uit de regio inventariseren. Door een gezamenlijke AWBZ-erkenning te verwerven ontstaat er op deze manier een zorginstelling van verschillende boeren. De AWBZ-erkende Maashorstboeren gaan vervolgens rond de tafel zitten met de andere zorginstellingen in de regio om tot daadwerkelijke zorgverlening te komen.

>> De Stichting Landzijde als voorbeeld

Een interessante ontwikkeling op het gebied van zorglandbouw is de Stichting Landzijde. In Noord-Holland bestaan verschillende regionale verenigingen voor agrarisch natuurbeheer en plattelandsvernieuwing. Aanvankelijk was het agrarisch natuurbeheer de belangrijkste verbredingsactiviteit. De laatste jaren is bij deze verenigingen de zorglandbouw als verbredingstak steeds belangrijker geworden. Om de zorglandbouw verder te professionaliseren is onlangs Stichting Landzijde opgericht. Landzijde wil een laagdrempelige, faciliterende organisatie zijn voor zowel zorgboeren alsook voor cliënten en instellingen. Ze wil bijdragen aan de gezondheid van mensen en de sociaaleconomische positie van de landbouw. De Stichting Landzijde heeft zich tot doel gesteld de kwaliteit van de zorg te bevorderen, ondermeer door intervisie, het geven van cursussen, risico's te inventariseren en te evalueren. Ze ziet het als een belangrijke taak als loket te fungeren voor vragen van de boeren. Daarnaast neemt Landzijde de acquisitie op zich, richting cliënten en zorginstellingen maar ook naar gemeenten toe. De Stichting Landzijde hoopt hiermee belemmerin-

gen en knelpunten weg te kunnen nemen om de zorglandbouw als verbredingstak verder vorm te geven.

>> Zorg als economische impuls

Zorglandbouw kan een hele nieuwe economische activiteit worden in het Maashorstgebied. Alleen al in de vier gemeenten die in het Maashorstgebied liggen wonen 160.000 mensen. De potentiële markt is groot. Door regionale vraag naar zorg ook binnen de regio op te vangen, voorziet de zorglandbouw in een belangrijke maatschappelijke behoefte.

De zorglandbouw biedt vooral perspectief voor de meer kleinschalige agrarische bedrijven. Door naast de agrarische productie een nieuwe bron van inkomsten aan te boren kan de economische duurzaamheid worden vergroot en de afhankelijkheid van de agrarische productie kan daardoor verlagen. Zorglandbouw is bovendien positief voor het imago van de agrarische sector.

Voordeel voor De Maashorst:

- een economische impuls voor het gebied
- voorzien in een maatschappelijke behoefte
- vermaatschappelijking van de landbouw en zorg

Voordeel voor de ondernemer:

- een nieuwe bron van inkomsten
- verminderde afhankelijkheid van de agrarische productie
- een beter imago